

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EXCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:

Pe un an: cor. 10.
Pe 1/2 an: cor. 5.
În străin.: cor. 12.
Numărul 50 bani.

REDACȚIA:

Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan
Roșianu, Dr. Alexandru Ni-
colescu, Dr. Alexandru Rusu și
Dr. Ioan Coltor.

Redacția și Admi-
nistrația:

»Cultura Creștină«.
Balázsfalva.

UN EROU AL NEAMULUI.

— Ioan M. Moldovanu. —

În vremea aceasta extraordinar de grea, când resună numai glasul îngrozitor al armelor ucizătoare și când întunecul durerii și al nesiguranței se întinde peste câmpiile triste, acoperite cu morți, — grăește, la Blaj, un moșneag, extraordinar și el în întreaga lui viață. Glasul lui se aude și acum. E glasul puternic al unei fapte pline de strălucire, de mărire și de sublimitate, care împrăștie lumină lină, mângâiere și însufletire în sufletul unui neam și în toți credincioșii unei biserici. Părintele prepozit I. M. Moldovanu, slăbit trupește de mulțimea anilor și de morb, dar cu rară vigoare și tărie sufletească, ne spune, că întreagă averea, carea se apropie de un milion coroane, o lasă în administrarea P. V. Capitul spre folosul neamului nostru.

Dumnezeu trimite oameni mari, al căror cuvânt e pândit cu interes, e ascultat cu bucurie și urmat cu credință, cari vindecă morburile, alungă îndoeli și deșteaptă inimile amurțite, făcând drum spre lumină prin mari desigurii de ispășiri, de dureri și de lipsuri. Astfel de om a fost și este și părintele canonic I. M. Moldovanu, arătându-se totdeauna, și mai ales în amurgul vieții, capabil de cele mai mari jertfe și de un devotament eroic pentru neamul său. Darul princiar, ce ni-l face, e sinteza frumoaselor și nobilelor învățături, ce le cuprinde viața acestui om pururea modest și nepretențios, e mărturia clasică și reală a vieții lui cu adevărat virtuoză.

Binefăcătorul acesta a fost arătat de Dumnezeu bisericii și neamului nostru prin o mulțime de semne rare. Colegii de școală au vestit despre talenții lui, dascălii i-au remarcat și preamărit

energia lui în bine, carea a strălucit totdeauna cu strălucire proprie. Faptele vieții lui publice au mărturisit și noi am crezut, că acest bărbat, a fost de o voință puternică, bună, luminată și dreaptă, plină de nobleță și milă pentru cei apăsați, nenorociți și mizeri. Și nimenea nu s'a înșelat.

Sunt de tot rari oameni, cari, de pe băncile școlii și până pe patul, în care stau culcați pentru neputințele bătrânețelor adânci, duc cu sine, neîntrerupt, un ideal sfânt și curat de viață, cum a făcut părintele I. M. Moldovanu. El nu numai a știut să armonizeze datorile sale cu interesele mari ale bisericii și neamului, ci a avut și abilitatea de a execută, cu o consecință de fier, tot ce a știut, că e bine, fiind întru toate ecoul și interpretele fidel al legii morale.

Cu rară înțelepciune a știut, să cântărească faptele și urmările lor și a prins totdeauna lucrul de partea cea mai grea, obișnuit însă, ca toți oamenii întru adevăr mari, să-și împlinească și datorile celea mai mici ale vieții.

Mulțimea celor ajutați de acest om providențial și faptele lui mărturisesc, că bunătatea și dreptatea în viața lui n'au fost numai vorbe, ci sentimente adevărate ale inimii luminate de o mare minte.

Iubirea neobosită și generoasă față de neam l-a călăuzit, când a propus în școală ca profesor, când a condus școlile ca director, când a împărțit sfaturi și a muncit în consistor, când a condus arhidieceza ca vicar arhiepiscopesc și capitular, când a purtat peana cu competență ca scriitor și când s'a pus în fruntea afacerilor financiare și economice, ca și atunci, când el albina diligentă, își vede de albinele sale la cari se retrăgea; ca să-și afle mulțumire, desfătare și distracție după lucrări oboșitoare. Părintele I. M. Moldovanu s'a desăvârșit, muncind cu plan amănunțit și artistic întocmit.

Bucuria lui a fost bucuria datoriei împlinite.

Toate primejdiile și năcazurile vieții le-a înfruntat cu calmitate și cu vitejie, iar bucuriile le-a știut guvernă așa ca să nu degenereze în trufie. Necruțător față de persoana sa și cu multe considerații față de alții, păr. prepozit a jertfit totul pentru binele public și nimic pentru scopuri deșerte personale. De aici iubirea și respectul adânc, cu cari a fost încunjurat acela, care înainte cu șapte decenii a venit la Blaj ca băiat mizer, pentru ca acum, pe lângă pilda unei vieți eroice, să mai lase neamului și o fundațiune princiară, din care să se ajute

și să se desvoalte cei mizeri și buni, pentru ca activitatea și viața lor să fie izvor de binecuvântări pentru biserica și neamul nostru.

Nici misiunile însemnate, nici onorurile meritate, ce i-s'au dat: nici canonicia, nici prepozitura, nici vicariatul capitular, nici prezidentura la Asociațiune, nici locul de membru la Academia română, nici prelatura papală și nici ajungerea în ternar la metropolie — n'au putut întoarce spre deșertăciune capul și inima mare a aceluia, care și în straturile largi ale poporului de rând e cunoscut și admirat. Totdeauna a rămas cu o rară venerațiune față de cei mai mari și cu iubire sinceră pentru popor, a rămas plecat serv, cum iscălește și în documentul din 15 Oct. 1914, prin care a dat neamului tot ce a avut.

In fața acestui mare erou, împreună cu toți fiii neamului și ai bisericii, ne descoperim capetele cu venerațiune și grațitudine și cu toată cinstea plecăm steagul admirației noastre.

REDACȚIA.

Concepția creștină a războiului.

Războiul este o stare de luptă fizică între două sau mai multe state. Se numește *stare de luptă*, pentruca să se deosebească de ciocnirea simplă armată. Este o stare de luptă fizică, nu numai luptă morală cu argumente și dovezi de logică diplomatică. Războiul trebuie să fie între state diverse. Lupta internă între cetățenii aceluiaș stat deși se numește în înțeles mai larg războiu (civil), totuș mai corect ia numele de revoluțiune¹⁾. Războiul este sau ofensiv sau defensiv, dupăcum un stat atacă sau se apără. Războiul este drept sau nedrept, dupăcum purcede dintr'o cauză justă și în mod just ori dintr'una nejustă și în mod nejust.

Biserica în toate timpurile a admis războiul drept, condamnând cu toată asprimea, pe cei cari poartă războaie nedrepte. De altmîntreni rezonarea sănătoasă a minții ne dovedește, mai pe sus de orice îndoială, legitimitatea unui războiu drept

Este sigur anume, că având fiecare individ dreptul la apărarea personală, cu atît mai vîrtos trebuie să aibă dreptul

¹⁾ Cfr. M. Kult. nr. 13, 5 Sept. 1914, p. 29.

acesta o societate întreagă, acest agregat de indivizi. Însă apărarea aceasta uneori nu este posibilă decât prin războiul drept. Așadară războiul drept este iertat.

Avem aici un silogism în toată regula cu maioră, cu minoră și concluzie. Maiora: societatea are dreptul la apărarea sa, este evidentă și nu o neagă nime, fiindcă altminteri ar fi cu neputință existența diverselor state. Minora: apărarea proprie nu este posibilă uneori decât prin războiul. Starea, în care se află omenimea decăzută prin păcat, face, ca patimile să întunece de mulțori judecata limpede a minții și să confunde limitele, cari țarmuresc dreptul de nedrept. Și astfel vedem, că în întreagă evoluția omenimii se găsesc fapte, cari nu sunt conform obiectivității drepturilor reale, se găsesc nenumărate exemple de încălcări fățișe de drepturi străine, cari des s'au manifestat prin atacuri cu arma. Un neam voește să surpe temeliiile trăinicieii altui neam; un stat atentează la existența ori la întregimea altuia. Iar mijlocul cel mai comun al acestor fărădelegi sociale este războiul. Dacă acum s'ar da cazul, când un stat ar ataca pe un altul cu arma și ar rămâne surd la toate protestările legitime ale acestuia, este evident, că nu ar mai exista nici un alt mijloc de uzat împotriva lui, decât apărarea tot cu arma: vim vi repellere licet. În cazul acesta am avea războiul și încă războiul drept.

Ar putea obiecționa cineva: nedreptățile ce ar voi să le comită un stat, se pot împiedeca prin hotărârile unui for suprem de arbitraj internațional, dela care să nu se dee nici o apelată și de care, prin învori reciproke, s'ar obliga să asculte toate statele. E drept, că un astfel de arbitraj recunoscut de toți ar fi cea mai sigură garanță pentru stabilirea cât mai durabilă a păcii, însă oare cine ne asigură, că toate statele se vor supune deciziunilor acestui for? În special, când ar fi vorba de un stat puternic, care ar crede, că drepturile sale au fost atinse, ne putem noi face iluzia, că el ar ascultă și ar îndeplini hotărârile arbitrajului internațional? De sigur că nu!

S'ar putea reflecta, că celelalte state l-ar sili să se supună. Dar oare cu ce l-ar putea sili cu altceva decât cu arma? Și atunci am avea războiul. Prin urmare în ultima analiză războiul este un lucru așazicând necesar în starea noastră de astăzi. Necesitatea războiului o aduce păcatul și răutatea oamenilor.

Se poate, ce e drept, spera, că creștinismul, civilizațiunea și cultura infiltrându-se tot mai mult în sânul popoarelor, vom ajunge la un timp, când războaiele vor fi foarte rari ori când vor încetă *aproape* cu totul. Mijloacele de reprimare cari se vor folosi atunci, vor fi stânjenirea comerțului și a industriei statului nedrept, cassarea exportului și a importului, oprirea pentru el a imunităților internaționale, ruperea firelor diplomatice și altele. Mijloacele aceste vor duce în multe cazuri la scop și războaiele se vor rări, însă nu e nime să nu vadă, că statul respectiv — mai ales dacă ar fi un stat vânjos — și-ar putea forma armată și ar putea începe să silească prin forță statele străine, ca să-i acoarde din nou drepturile luate și în cazul acesta este evident iarăși, că ordinea nu se va putea susține decât prin războiu.

Din motivele aceste biserica admite războiul, însă pentruca să-i mărginească frecvența, îl îngreădește cu astfel de postulate, cari dacă ar fi urmate pretutindeni, numărul războaielor s'ar micșora și s'ar tocî în multe privințe brutalitatea de astăzi a unor războaie. Sub respectul acesta a și început să se simtă o oarecare înrăurință în vremile mai nouă. Azi *de comun* nu se ucid prinșonierii, cum se întâmplă mai de mult, azi armele înveninate sunt exchise, azi bolnavii dușmanului se împărtaşesc de grije medicală, orașele pașnice sunt scutite de jăfuirile oardelor de soldați vagabunzi, prodromul sângerous al veacurilor de necultură este oprit, azi părinții pot să corespondeze și să trimită ajutoare bănești copiilor ajunși în închisori inimice ș. a. m. d. Toate aceste sunt lucruri, la cari nici nu visau vechii noștri înaintași, cari durere însă nici acum nu sunt observate și păzite cu sfințenie totdeauna și în tot locul.

Unele dintre condițiile esențiale, pe cari le pretinde creștinismul în purtarea războaielor sunt următoarele:

Războiul drept trebuie să fie declarat de autoritatea supremă legitimă dintr'un stat, deoarece ea este încredințată de Dumnezeu să păzească ordinea socială și să o restabilească în caz de nevoie. Oricare altă autoritate poate recurge la autoritatea supremă pentru a obține dela ea pedepsirea după lege a vinovaților. Prin urmare numai un stat suveran poate declara războiu, iar statele, cari stau sub suzeranitate străină, au să-și cerce drepturile prin statele, cărora le sunt supuse. Dela regula aceasta generală numai atunci s'ar putea admite o excepție, când autoritatea supremă legitimă *nu ar putea* sau

nu ar voi să facă dreptate. Din motivul acesta multe războaie purtate în evul mediu de unele cetăți feudale pot fi totuș considerate de legitime.

Războiul, pentruca să fie drept, trebuie să porceadă dintr'o cauză dreaptă. Dreptul natural nu admite nici într'un chip apărarea nedreptății, cu atât mai puțin apărarea ei cu arma. Cauze drepte de războiu sunt:

1. Apărarea vieții, averii și a libertății supușilor. Fiecare individ are drept să-și apere vieța, averea și libertatea personală. Cu atât mai vârtos o societate întregă. Mai mult. Indivizii singuratici pot uneori să renunțe la apărarea aceasta, statul însă de cele mai multeori nu. Pentrucă pânăcând individul singuratic se apără pe sine, până atunci statul ori mai bine autoritatea supremă din stat este pusă de pază și de scut pentru alții. Dar oricine vede, că se poate renunța uneori la dreptul propriu, dar la al altuia nu. De aici urmează, că statul nu numai are dreptul, de a purta războiu, ci și datorința atunci când sunt în joc interesele mari, vitale ale supușilor săi.

2. Recucerirea unui teritor reținut pe nedreptul de dușman. Statul are dreptul la întregitatea teritorului său. Atunci însă când un alt stat îi știrbește granițele, acesta neavând eventual la îndemână alte mijloace, îl poate sili cu forța să-i redea ce este al său.

3. Desdaunarea unei pagube grele pricinuite pe nedreptul. Se zice a unei pagube grele, deoarece pagubele mărunte trebuie și pot fi desdaunate cu alte mijloace mai puțin teribile decât războiul; așa de pildă prin retorsiuni de aceeaș gravitate cași răul suferit.

4. Răzbunarea batjocurii grele aduse statului întreg ori principelui. Cinstea în general vorbind este un bine mai mare decât averea. Dacă pentru scutirea acesteia este iertat războiul, cu atât mai vârtos pentru apărarea aceleia va fi iertat. De altmintreni cinstea statelor contribue în mod foarte hotărîtor la stabilitatea legăturilor internaționale. Cu un stat care nu ține la demnitatea sa, nu închee nime tractate de pace, convențiuni comerciale și în chipul acesta i-se reduce în mod notabil valoarea și siguranța existenței și a independenței.

5. Pedepsirea unui stat care a ajutat la războiu nedrept pe altul. Pentrucă dacă în cazul acesta războiul nu ar fi permis, de multeori ar fi în avantaj un dușman nedrept, pe care, fără să se teamă de un războiu propriu, l-ar ajută alt stat.

6. Pedepsirea unui stat ce a călcat promisiunile ori a rupt pe nedreptul alianța, dacă aceste au cauzat daune grele ori batjocură și dispreț grav, iar călcarea promisiunilor și frângerea alianței s'a făcut pe nedreptul.

7. Pedepsirea unui stat care ocrotește și nu permite pedeapsă pentru unele crime enorme săvârșite împotriva altui stat. În cazul acesta se apără dreptul propriu de criminalistică.

8. Constrângerea cu arma la menținerea și admiterea drepturilor internaționale ale ginților. Războiul atunci nu este decât o garanță a unor îndreptățiri morale ori materiale admise de toți, negarea cărora din partea unui stat, după concepția tuturor, constituie o crimă grea și o cauză justă de războiu. De cele mai multeori din nesocotirea dreptului ginților urmează pagube grele în bunurile și în cinstea statului. Așa ar fi de pildă: negarea libertății de trecere neîngreunătoare prin țară străină, nerespectarea inviolabilității ambasadurilor, ostatecilor, trimișilor pentru pace, violarea neîndreptățită a secretului epistolar în cauze grave diplomatice etc.

9. Tot cauze drepte sunt: apărarea unui neam asuprit pe nedreptul (Piul al IX-lea a condamnat propoziția a 62 din Sylabul său despre principiul neîntervenirii); apărarea religiunii împotriva păgânilor, cariucid pe misionari etc.¹⁾

Dreptatea cauzei trebuie să fie sigură în mod moral, pentruca să se poată declara războiul ofensiv. La războiul defensiv este de ajuns dreptatea foarte probabilă a cauzei. Ca să se poată permite relele nespuse de mari și calamitățile extraordinare, cu cari se împreună un războiu, este de lipsă, ca dreptatea motivului să nu fie numai problematică ci sigură cu o siguranță morală, ce se poate avea în lucruri de aceste; la caz contrar s'ar putea întâmpla, ca dreptatea să fie pe partea contrară și atunci războiul cu toate grozăviile lui ar fi început pe nedreptul. Fiind vorba de războiul defensiv e suficientă o dreptate foarte probabilă și nu una sigură, deoarece statul care atacă este dator să arete contrarului dreptul său, acesta anume se află în posesiunea pașnică a unor drepturi, de cari poate fi lipsit numai prin evidențierea nedreptății lor.

Ar fi apoi cauze absolut nedrepte de războiu: lăcomirea după teritorii nouă, creșterea nedreaptă a averilor, mărirea nu-

¹⁾ Cfr. Noldin S. I. De praeceptis⁶ Oenip. 1906 p. 370 n. 344 b. Lehmkuhl S. I. Theol. moralis¹⁴ 1910 p. 572 n. 1019 Sf. Toma II. II. q. 10. a. 8.

melui, slăbirea puterii altor state, invidia pentru extinderile coloniale sau ale comerțului, culturii ori civilizației străine, ura de rasă, ura personală a domnitorilor etc.

De sigur, dacă un stat își poate obține postulatele sale juste pe cale pașnică ori prin acte de diplomație, el nu are drept să declare războiul, fiind acesta numai ultimul mijloc de susținere a drepturilor. De aici urmează, că înainte de declararea de războiul trebuiesc cercate alte mijloace oneste ducătoare la scop, cum sunt arbitrajul statelor neutrale, intimarea de note diplomatice, ori ultimarele. La caz însă că succesul mijloacelor acestora a eșuat, atunci numai poate veni declarația de războiul. Se înțelege de sine, că atunci când în mod evident se prevede nereușita arbitrajelor sau a notelor diplomatice, ori eventual chiar o păgubire mai mare a intereselor proprii, dreptul natural nu mai pretinde urmarea lor; s'ar putea însă întâmpla să o pretindă dreptul ginților.

Din principiul acesta reiese, că războiul nu se poate purta decât pentru pace și de dragul ei. Orice altă intențiune care nu ar fi numai la restabilirea ordinii sociale, trebuie exclusă, așa că în cazul când, pe urma unor înfrângeri deși nu decizive ori pe urma unor pășiri energice diplomatice, inamicul ar cere cu sinceritate pace, este datorință sfântă, ca pacea să se accepte; se vor înăspri condițiunile ei, dar trebuie primită, altminteri războiul ar încetă să mai fie drept.

Dreptul natural prescrie unele lucruri de urmat în decursul războiului. Permite toate mijloacele oneste, cari duc la înfrângerea dușmanului. Este iertată uciderea inamicului în arme, distrugerea cetăților, fortărețelor, tăierea comunicațiunii, încunjurarea și bombardarea locurilor de apărare dușmane, confiscarea averilor armatei contrare, nimicirea apaductelor, chiar și sfărmașia bisericilor și a mănăstirilor, când ele ar servi de scut pentru armata inamică. Sunt permise înșelăciunile strategice, ocultarea planurilor proprii, simularea fugii, a retragerii, spionajul și altele. Sunt însă oprite înșelăciunile strategice, pe cari nici într'un chip prudența omenească nu le-ar putea descoperi. Este oprită înveninarea fântânilor, apaductelor, alimentelor, violarea cuvântului dat și răspândirea conțajului de coleră și ciumă. Travestirea spionilor este iertată, dar minciunile lor sunt păcate deși de comun numai ușoare.

Ceeace însă nu stabilește dreptul natural, a stabilit în multe privințe dreptul internațional. Așa este oprită începerea

ostilităților înainte de declararea formală de războiu; folosirea armelor înveninate ori preamult distrugătoare, ca de pildă umplăturile dum-dum; uciderea soldaților cari au depus arma, de nu cumva sunt vrednici de osândă pentru altfel de crime. Dreptul actual de războiu oprește uciderea directă a persoanelor nevinovate, cum sunt bătrânii, femeile, copiii, preoții, medicii de nu cumva sunt sub arme. Este interzisă conturbarea materială a privaților, atacarea „cruții roșii“ și ciungărirea prizonierilor etc.

Niciodată nu se admite cauzarea de pagube mai mari, decum cere necesitatea țintei războiului. Niciodată nu se admite folosirea lucrurilor neonestе pentru ajungerea scopului. Sub lucruri neonestе nu se înțeleg numai faptele opuse direct moralității, cum sunt călcarea jurământului, minciuna, uciderea nevinovaților, ci toate acțiunile cari sunt în contra dreptului ginților și a învoirilor reciproce garantate prin cuvântul dat. Cuvântul dat dușmanului trebuie ținut, chiar și când ar fi spre dauna proprie, chiar și când ar fi fost forțat prin starea actuală strategică a inamicului, chiar și când dreptatea războiului nu ar fi pentru el; deoarece altmintre războaiele ar fi fără sfârșit.

Invingerea într'un războiu drept nu dă dreptul la orice fel de condițiuni de pace, ci numai la acele, cari judecând omeneste sunt în proporție cu pierderile proprii și cu asigurarea viitorului. S'ar putea întâmpla din motivul acesta din urmă să fie permisă și anexarea statului învins, care s'a luptat pe nedreptul. La această ultimă măsură însă nu este iertat să se recurgă decât în cazuri extreme. Niciodată însă poporului învins n'au să i-se denege drepturile libertății personale, drepturile existenței individuale. Exterminarea neamurilor este o faptă imorală.

Războiul nedrept este unul dintre cele mai înfiorătoare păcate. Cooperarea la un astfel de războiu este oprită. Obiective vorbind, în acelaș războiu nu pot avea ambele părți beligerante drept. În mod subiectiv însă foarte de multeori ambele părți cred, că au drept, prin urmare sunt scutite de vină. Ostașii cari luptă, *dacă ar ști împede*, că războiul este nedrept, ar trebui, să depună armele ori să puște în aer. Lucrul acesta astăzi însă nu se verifică aproape nicicând. Ei nu pot ști motivele adevărate ale războiului, ce-l poartă și în caz de dubiu, trebuie să asculte, stând presunțiunea pentru supe-

riorul propriu. Așa că dacă s'ar întâmplă, ca de fapt războiul să fie nedrept, ei nu sunt vinovați de relele lui.

Toate condițiile înșirate până aici, pe cari le pretinde morala creștină dela cei ce cârmuesc popoarele sunt de atari, încât prin ele se moderează mult și se îmblânzește fața războiului. Bine ar fi, dacă toți le-ar ascultă și toți le-ar urmă întocmai. S'ar vărsa mai puține lacrimi și s'ar udă cu mai puțin sânge omenesc pământul.

Dr. IOAN COLTOR.

Căsătoria a patra în biserica grecească.

„Despre a doua căsătorie a văduvilor“ spune Șaguna¹⁾: „Instituțiunile Bisericii noastre iartă văduvilor a doua căsătorie, luând de punct de mănecare învățătura Apostolului Pavel²⁾ zicând, că ,văduvele dacă vor rămâne ca el, adecă necăsătorit, bine vor face, iar de nu se vor putea conțeni, mărite-se, căci mai bine este, ca să se căsătorească, decât să arză. Și sfinții părinți iartă văduvilor a doua căsătorie cu acel adaus, că aceea, să nu se facă pe ascuns, ci puțin timp trecând în văduvie, și petrecând în rugăciuni și posturi, să li-se dea iertare spre împărțășire“³⁾. — „Despre a doua căsătorie a văduvelor“ spune Șaguna⁴⁾: „Apostolul învață: că ,muierea, de va muri bărbatul, liberă este de lege, adecă se poate mărită a doua“⁵⁾. Așșderea și Basiliu cel mare legiuește: ,Că muierea, carea în văduvie are stăpânirea sa, dacă se va mărită, este nevinovată; va să zică, văduva neatârnată de părinți sau de alte rude, poate să se mărite după chibzuiala sa, iar dacă atârână dela părinți, sau dela alte rude, atunci numai cu consensul lor poate contrage a doua căsătorie“⁶⁾.

Iar „despre a treia și a patra nuntă“ scrie Șaguna⁷⁾: „Văduvilor și văduvelor iartă Biserica a păși la a treia și a patra nuntă pe lângă dispensația arhierescă după canonul 4

1) Comp. de dreptul can. §. 100. ed. 1868. p. 69.

2) I Cor. 7, 8 urm.

3) Can. 1. Laod.; can. 4. al sf. Vas.

4) L. c. §. 101.

5) Rom. 7, 3.

6) Can. 41. al sf. Vas.

7) L. c. §. 102. ed. c. p. 70.

al sfântului Basiliu, care zice, „că este obiceiul a iertă a treia nuntă.”) Dacă preotul ar cuteză să lase pe cineva la a treia sau la a patra nuntă fără dispensație arhierescă, atunci preotul cade sub grea responsabilitate, și după împrejurări se poate lipsi și de preoție¹⁾. — După uzul Bisericii noastre se *dă văduvilor și văduvelor voie la a treia și a patra căsătorie*, dacă sunt de patruzeci de ani, și n’au avut copii din căsătoriile lor de mai înainte; iar dacă vor fi având copii, numai atunci se vor lăsa la a treia sau la a patra căsătorie, dacă vor fi de treizeci de ani; în fine celor peste patruzeci și cinci de ani nu li-se iartă a păși la a treia, sau la a patra căsătorie nici atunci, când din căsătoriile lor de mai înainte n’ar fi avut copii.“²⁾

Șaguna aruncă deci, cu abatere dela cuvintele sf. Vasilie, a treia și a patra nuntă într’o căldare, și din cuvintele lui nu se poate ști hotărît, dacă după învățătura lui a treia și a patra căsătorie încheiată fără de dispensație arhierescă este invalidă ori doară numai ilicită.

Altmintrelea și mai hotărît învață Euhologiul din România. El zice despre *a doua și a treia nuntă*: „Sfântul Nichifor Mărturisitorul, patriarhul Constantinopolei, zice: ‚Cela ce se însoară a doua oară, nu se încunună, ci încă se și pedepsește prin oprirea dela preacuratele Taine pe doi ani; iar cela treia oară însurat, pe cinci ani.’ Din răspunsurile fericitului Nichită, mitropolitul Eracliei, la întrebările episcopului Constantin: ‚După strictetea veche, nu se obișnuie a se încunună cei ce veniau la a doua nuntă, dar deprinderea Bisericii cei mari nu observă acestea, ci dă voie să se cunune cu cununi și cei ce se însoară a doua oară și a treia oară, și nime nici-odată n’a fost acuzat pentru aceasta. Ci numai se opresc un an sau doi dela sfânta Comunicare; și preotului, ce va fi săvârșit cununia, nu-i este permis să ospăteze împreună cu dânsii, precum zice canonul al 7 al sinodului din Neocesia.’³⁾ — Iar *a patra nuntă nimene să nu îndrăznească a o face*; și cine va cuteză a cununa a patra oară, va fi lipsit de tot darul preoției.“⁴⁾ Euhologiul acesta spune deci destul de hotărît, că

1) Can. 87. al sf. Vas.

2) Vlastar ilt. Γ C. 8. p. 64; can. 3. Neocaes.

3) Euhol. ed. Buc. 1888. pag. 79.

4) Euhol. ed. c. pag. 91.

a patra nuntă este invalidă, așa că nici dispensație nu se dă spre încheierea ei.

Încă și mai bine ne va limpezi lucrul acesta istoria.

Împăratul Vasilie I. Macedoneanul (867—886) declarase în o lege aspră¹⁾, că *legea dumnezească* nu-i dă voie, ca în celea matrimoniale să urmeze legislația lui Iustinian²⁾, ci dimpotrivă îl silește, să hotărească, că nunta a patra este nu numai neiertată, ci chiar invalidă și vrednică de pedepsele, cu cari se pedepsește curvia. Iar împăratul Leo VI (886—912) a pretins, ca deja și împotriva căsătoriei a treia să se aplice pedeapsă bisericească aspră. Doară, zicea el, omul în pofta trupului nu are să întreacă dobitoacele.³⁾

S'a întâmplat însă, că însuș Leo a fost mai apoi cel dintâiu, despre care știm, că a călcat legea aceasta a sa și a tătâne-său. Încă trăind soție-sa evlavioasă Teofano⁴⁾ se încurcă el în fărădelege cu Zoi fata curteanului fruntaș Stilian Zauțas. Bărbatul Zoi a fost delăturat cu otravă, și așa împăratul după moartea împărătesei Teofano a putut să-și ia pe Zoi de soție. Dar traiul lor păcătos de mai înainte eră de obște cunoscut, și de aceea deja și căsătoria aceasta a doua a împăratului a fost spre sminteala obștii din Vizaț. Nicolae Misticul, cu adevărat nobilul învățacel al lui Fotie și al treilea următor al lui în patriarhie (începând dela an. 895), a denegat căsătoriei acesteia alui Leo binecuvântarea, iară pe preotul, care totuș a binecuvântat-o, l-a depus. Dară Zoi a murit dejă la opt luni mai apoi fără de a fi născut lui Leo prunc. El s'a căsătorit apoi a treia oară, luând pe Evdochia din Meonia; dar aceasta murî în naștere, și deodată cu ea se pogorî în mormânt și pruncul ei⁵⁾. Leo doreă însă cu orice preț, să aibă fiu. Și-a adus acum în palat pe la 903 pe Zoi Carvonospini și trăi cu ea necununat. Țiitoarea îi născu prunc, anume pe împăratul de mai apoi Constantin Porfirogenitul⁶⁾.

¹⁾ Leuncl. Ius. Gr. Rom. t. I. L. II. p. 86.

²⁾ Fotie Nomocanon XIII. 2. la Iustell Bibl. Iur. can. vet. ed. Paris. 1661. T. II. p. 1075.

³⁾ Assem. Bibl. Iur. orient. ed. Rom. 1743. t. I. p. 547 urm.

⁴⁾ Biserica din Vizaț îi serbează amintirea în 16 Decembrie.

⁵⁾ Leo Grammaticus, Chronographia ed. Venet. 1729 p. 378 și 380 urm.; Georgius monachus syncellus, Chronographia ed. Ven. 1729 p. 852, 856 urm. și 860; Georgius Cedrenus, Compendium histor. ed. Venet. 1729 p. 465, 467—469; Ioannes Zonaras, Annales ed. Venet. 1729 T. II. p. 139 și 143.

⁶⁾ Leo Gr. p. 382 urm.; Zonar. p. 140; Cedr. p. 470 urm.

Dară patriarhul eră hotărît, să nu boteze pruncul așa precum doriă Leo, adecă cu cinstile și solemnitățile obișnuite la botezul prinților împărătești, de cumva Leo nu-i va făgădui, că se va despărți de mama pruncului¹⁾. Împăratul la câtăva vreme s'a și plecat la părere și a jurat, că a alungat dela sine pe Zoi. Așa a botezat apoi patriarhul pruncul la boboteaza anului 906, întru toate după dorința împăratului²⁾. Nicolae a purces din părerea, că împăratului adevărat, că-i stă în voie, să primească de al său pruncul, dară pe mama lui aveă să o depărteze dela sine; doară nașterea pruncului nu puteă, să facă iertată împreunarea aceea oprită.³⁾

A treia zi după botezul pruncului, împăratul întroduse pe țiiitoarea sa din nou cu pompă în palat și rânduî, ca toți să o tracteze așa, ca și cum ea i-ar fi fost soție legiuită. Ba a serbat cu ea și cununie: el însuș a pus Zoi cununa pe cap și a rostit cuvintele binecuvântării, precum le are Euhologiul în rânduiala cununiei.⁴⁾ Nicolae spune, că tot Constantino-polul s'a turburat de comedia aceasta, cu care împăratul și-a uzurpat dreptul de a săvârși funcții preoțești.⁵⁾ Mai apoi împăratul a pus totuș pe un preot, de i-a dat binecuvântarea cununiei.⁶⁾

Patriarhul voiă, ca asprimea bisericii vizantine întru păzirea legilor bisericești să rămână neștirbită și în cazul de față. Doar asprimea aceea, scrie el, nu aproabă nici chiar căsătoria a treia, ci numai o tolerează, iară pe cea de a patra o osândește cu desăvârșire. A cercat deci toate mijloacele spre a abate pe împăratul cu buna dela căsătoria aceea a patra, invalidă, după cum i-se păreă.⁷⁾ Dară rugămintele n'au folosit nimica. El a cerut în sfârșit, ca Leo să se despartă de Zoi, măcar și numai până când vor sosi legați dela Roma vechie și dela patriarhiile celelalte, cari să cerceteze și să judece afacerea.⁸⁾ N'a izbutit însă nici cu dorința aceasta și așa a

¹⁾ V. Nicol. ep. 32 ad Rom. Pont. p. 289 ed. Mai.

²⁾ Leo Gr. p. 383; Georg. mon. c. 32 p. 865; Cedr. p. 471; Constantinus Manasses, Breviarium historicum v. 5378 urm. ed. Venet. 1729 p. 90 urm.

³⁾ Nic. ep. cit. p. 288.

⁴⁾ Nic. ep. cit. p. 289.

⁵⁾ Nicol. l. c.

⁶⁾ Leo Gr. p. 383; Georg. mon. c. 34 p. 865; Cedr. p. 471.

⁷⁾ L. c. p. 290.

⁸⁾ L. c. p. 291.

socotit, să recurgă la mijlocul coactiv al censurilor bisericești: a oprit pe împăratul dela intrarea în biserică.¹⁾

Atâta a făcut Leo totuș, că s'a îndreptat cu o carte către episcopul Romei. Asta a făcut-o, pentrucă știă, că practica bisericii romane în chestia aceasta se deschiliniă de cea a bisericii vizantine; el nădăjduiă deci, că legații Romei sosind la Constantinopol vor aprobă căsătoria lui a patra.²⁾ La opt ori nouă luni, dupăce Leo se cununase prin preot cu Zoi, într'adevăr au și sosit la Constantinopol legații Papei Sergie III.³⁾

Scrisoarea împăratului a avut formă de recurs. Asta a dat deci lui Nicolae prilej de a-și însuși acuma rolul patriarhului vătămat. Se socotiă adecă pe sine între hotarele patriarhiei sale de judecător suprem competent în afaceri matrimoniale, dela care nu se dă recurs. De aceea s'a ferit de orice întâlnire cu legații Papei.⁴⁾ Dară pricina de căpetenie a purtării acesteia rezervate va fi fost alta. El aveă adecă cuvinte de a se teme, că legații romani nu vor fi pe partea lui. Știă el doară bine, că biserica Apusului priviă căsătoria de validă, ori și a câtea ar fi fost ea. Nicolae a împărtășit deci împăratului, că se poate învoi cel mult numai la o conferență privată cu legații Papei.

Conferența privată nu aveă nici un rost, și de aceea legații și împăratul n'au voit, să știe de ea.⁵⁾ Conflictul se înăsprise dejă așa de tare, încât se prevedeă, că se va putea sfârși numai printr'o soluție violentă. În ziua martirului Trifon⁶⁾ (1 Febr. 907), a chiebat împăratul pe Nicolae în palat la masă, și în vremea prânzului la porunca împăratului l-au prins, l-au imbarcat și l-au dus în exil pe insula Hieria.⁷⁾ Leo a adunat apoi un sinod compus din oameni de ai săi, și acesta a pus la cale un fel de proces și a întărit depunerea și prigonirea patriarhului. Legații Papei, precum se tângue Nicolae Papei, amăgiți de împăratul și de oamenii lui au întărit prigonirea, pe când datori ar fi fost, să cerceteze lucrul și apoi

1) Georg. mon. l. c.; Cedr. p. 471 urm.

2) Nic. l. c. p. 291 urm.

3) Nic. l. c.

4) Nic. l. c. p. 292.

5) Nic. l. c.

6) Georg. mon. p. 865 n. 35.

7) Georg. l. c. Leo p. 384; Cedr. p. 472; Zonar. p. 141.

să nu judece, ci să facă Papei un raport, care să corăspundă adevărului.¹⁾

În scaunul patriarhal au așezat acum oamenii lui Leo pe evlaviosul și învățatul Evtimie din Isavria.²⁾ Acesta a cercat, să mijlocească între celea două partide: de o parte a deslegat pe împăratul de lipsirea de împărțășirea bisericească³⁾ și a încoronat de împărat pe pruncul Constantin Porfirogenitul;⁴⁾ iară de alta a înduplecat pe împăratul, să nu sancționeze liceitatea trigamiei și tetragamiei.⁵⁾ Dar încercările bunului Evtimie de a restabili pacea bisericii vizantine au fost zădarnice: părținatorii lui Nicolae nu voiau să știe de împăcare.⁶⁾

Pe seama lor a fost zi de izbândă ziua morții lui Leo (11 Maiu 912). Cronicarii vizantini spun, că Alexandru fratele lui Leo VI și tutorul lui Constantin Porfirogenitul a rechemat pe Nicolae din exil la patriarhie.⁷⁾ Nicolae însuș ne spune dimpotrivă, că aceasta a făcut-o însuș Leo văzându-se aproape de moarte și cuprins fiind de părere de rău.⁸⁾ Destul, că Nicolae s'a întors la patriarhie, iară pe Evtimie un sinod l-a lipsit de patriarhie și l-a exilat într'o mănăstire.⁹⁾

Controversa referitoare la trigamie și tetragamie s'a continuat și după moartea împăratului Leo. Evtimianii nici chiar după moartea lui Evtimie nu încetară a se provoca la judecata Papei Sergie. Aceasta a îndemnat pe Nicolae, să trimită Papei Anastasie III o epistolă mai lungă.¹⁰⁾ Într'insa spune, că pe el îl doare de cinstea bisericii, de curățenia credinței, de păzirea sfintelor canoane, de apărarea tradițiilor celor vechi și sfințite. Nu poate să priceapă, cum de n'au fost cu socotință la toate acestea, și nu poate să afle răspuns la întrebarea, cu a cui putere au putut să vâre curvia în biserica creștinilor. Doar căsătoriei cei de a patra încă i-se potrivesc

¹⁾ Nicol. p. 293 urm.

²⁾ Georg. p. 866; Cedr. l. c.; Manass. v. 5394—5403 p. 91; Michael Glycas, Annales ed. Venet. 1729 p. 231; Zon. p. 141.

³⁾ Tom. union. l. c.

⁴⁾ Leo Gr. p. 385; Georg. mon. p. 868 urm. n. 41; Cedr. p. 474.

⁵⁾ Leo Gr. p. 384; Georg. mon. p. 866; Cedr. p. 472; Zon. l. c.

⁶⁾ Tom. union. l. c.

⁷⁾ Georg. mon. p. 871; Leo Gr. p. 386; Cedr. p. 475 urm.

⁸⁾ Nicol. ep. 32 p. 304.

⁹⁾ Georg. mon. p. 872; Leo Gr. p. 386; Cedr. l. c.

¹⁰⁾ Nicol. ep. 32. p. 287 urm.

cuvintele dela Fapt. 15, 20, și dela I Cor. 5, 1. 9 și 6, 15 urm. Concede, că cuvintele acestea apostolești grăesc despre curvie; dar dacă tetragamia ar și fi căsătorie, ea totuș nu este căsătorie după legea lui Dumnezeu. Doar împreunarea cu a patra soție se închie din belșugul plăcerii sensuale și de aceea nici nu poate să vrednicească numele de căsătorie. După Pavel (Evr. 13, 4), căsătoria are adecă să fie cinstită întru toate; dacă tetragamia ar fi căsătorie, cum se face, că sfintele canoane eschid dela împărtășirea bisericească pe cela ce se căsătorește a patra oară? Cum se face, că ele socotesc, că tetragamia este lucru împotriva firii omenești, lucru de desprețuit,¹⁾ ba o numesc chiar curvie? Dacă se îngăduie căsătoria a patra, ar fi să se îngăduie și a cincia, a șasa și celelalte, și să se deschidă poartă largă la toată plăcerea trupului.

Argumentarea patriarhului cu cuvintele sf. Scripturi nu a fost reușită. Mai norocoasă i-a fost provocarea la cuvintele sf. Părinți ai bisericii grecești. Nu se poate tăgădui, că aceștia au avut păreri foarte aspre despre poligamia succesivă. Atinagora socotește, că deja și căsătoria a doua este preacurvie onestă.²⁾ Origene zice, că ea își are pricina în slăbiciunea oamenilor și în învârtoșarea inimii lor și primejduește mântuirea sufletului.³⁾ Recăsătorirea se socotiă de lucru mai puțin desăvârșit, și bigamia treceă de piedecă în calea hirotoniei⁴⁾ (I Tim. 3, 2; Tit. 1, 6), și de aceea pe cei recăsătoriți îi opriau pe 1—2 ani dela cuminecare,⁵⁾ le tăgăduiau încununarea⁶⁾, și preoților li-se opriă a luă parte la ospețele lor.⁷⁾ Dară căsătoria a doua totuș o recunoșteau de validă.⁸⁾ Grecii cei vechi pedepsiau deci deja și pe cei ce se căsătoriau a doua oară, iară pe cei ce se căsătoriau a treia ori a patra oară,

¹⁾ Naz. Or. XXXI.

²⁾ Leg. c. 33.

³⁾ Hom. 17 in Luc.

⁴⁾ C. apost. 17—19; Neocaes. c. 7 urm.; Trull. c. 3. V. Asseman. l. c. p. 460 urm. n. 305 urm.

⁵⁾ Basil. c. 4; Niceph. Cpl. can. 10 la Goar Euchol. gr. p. 401.

⁶⁾ Niceph. l. c.; Theod. Stud. L. I. ep. 50. de bigamis. V. Goar l. c. p. 397.

⁷⁾ Can. 7. Neocaes.

⁸⁾ Laod. c. 1; Nic. c. 8. V. Asseman. l. c. p. 491—494; Theod. H. F. III. 5; Epiph. haer. 59. n. 4.

fi pedepsiau cu pedepse mult mai aspre. Vasilie M. a rânduit, ca trigamii să fie înșirați între penitenții publici și anume pe trei ani între audientes, iar apoi pe câțeva vreme, — până la doi ani —, între consistentes. Deja și căsătoria a treia o socotia mai vartos curvie și poligamie decât căsătorie, și cu atât mai vrednică de osândă socotia el deci tetragamia.¹⁾ Așa se deschilinise dejă în vechime în chestia aceasta tradiția Răsăritului de cea a Apusului.²⁾ Adevărat, că Nicolae a greșit, când a susținut, că legea dumnezească ar fi oprit tetragamia ca invalidă; dară caută să concedem măcar atâta, că părerea lui în esență se întemeia pe părerea și canoanele de până atuncia ale bisericii grecești.

Așa se vede însă, că la Roma oamenii nu se simțiau îndemnați, să grăbească a răspunde lui Nicolae.

Abia după ce controversa aceasta turburase cincisprezece ani pacea bisericii vizantine, reușiră împăratul Roman și patriarhul Nicolae, să-i pună capet printr'o hotărîre sinodală în anul 920 ori 921. Ea e cunoscută sub numirea *Ἡ Τόμος τῆς ἐνώσεως*.³⁾

Provocându-se la cuvintele sf. Părinți, acest *Τόμος* declară hotărît, că de acuma nimănuia să nu i-se mai dea voie, să încheie a patra căsătorie. Cel ce ar îndrăzni, să o facă, să se afurisească, pe câtă vreme va petrece în legătura aceea. Dară nici căsătoria a treia, pe care sf. Părinți o suferise în biserică numai ca o întinăciune și spurcăciune, nu are să se îngăduie ușor, ci numai pe lângă anumite condiții. Și anume: 1. celuia ce a plinit patruzeci de ani și are deja prunci, nici de cum nu i-se dă voie, să se căsătorească a treia oară. 2. De cumva însă n'are prunci, poate să se căsătorească a treia oară, dară va fi oprit dela sf. cuminecătură vreme de cinci ani, și chiar și după aceștia i-se va da sf. cuminecătură numai la sărbătoarea Paștilor. 3. Cella ce de treizeci de ani fiind are prunci și se căsătorește a treia oară, se oprește dela sf. taine vreme de patru ani, iară după aceștia va putea să se cuminece de trei ori la an și anume la Paști, la Adurmirea Preacuratei și la Crăciun. 4. Iară dacă n'are prunci, i-se va da numai canonul de rând, și căsătoria lui a treia se va recunoaște.

¹⁾ Basil. c. 4. opp. III. 271 urm. ed. Bened.

²⁾ Ambr. de vid. c. 11; Aug. de bono viduit. c. 12; Hier. Apol. pro libris adv. Jovin. s. ep. ad Pammach.

³⁾ V. Cod. Mon. 380. p. 37.

Nicolae a scris apoi de două ori lui „Ioan preasfântul Papă al Romei vechi“, cercând, să-l înduplece, să aproabe hotărîrea sinodului.¹⁾ Dintr'o carte de mai apoi, pe care patriarhul a îndreptat-o țarului Simeon al Bulgarilor,²⁾ s'ar vedea, că în sfârșit în an. 923 au sosit la Constantinopol doi legați romani și au săvârșit, ceea ce dorise Nicolae cu atâta zor. „Îți dăm de știre și aceea, scrie țarului patriarhul, că legații, cari din darul lui Dumnezeu au ajuns aici, au anatematizat împreună cu noi smintelele, ce s'au născut în biserică din pricina căsătoriei a patra, — pe scurt, că bisericile din Roma și din Constantinopol au ajuns, să fie de un gând și de o inimă.“ Este însă îndreptățită îndoiala, că scaunul Romei să fi aprobat hotărîrea aceea sinodală chiar așa, precum s'ar părea din cuvintele acestea ale patriarhului. Nu se știe, cu ce instrucții au mers legații romani la Constantinopol; nu se știe nici aceea, că oare ratificat-a Papa, ceea ce săvârșise legații în înțelegere cu patriarhul Nicolae. Patriarhul Veccos în epistola sa scrisă în 1277 către Papa Ioan XXI. pare a nu fi cunoscut nici un decret, cu care scaunul Romei să fi osândit tetragamia; Veccos dimpotrivă recunoaște de valide și căsătoriile încheiate după cea de a treia.³⁾ Nici nu putem, să ne închipuim, că Papa Ioan X să fi încuviințat, împotriva practicei romane, osândirea căsătoriei a patra și cu atât mai puțin pedepsirea atât de aspră a celei de a treia, de care Nicolae în epistolele sale îndreptate Papei de altmintrelea nici n'a făcut nici o pomenire. Se va fi îndestulit Ioan X. cu atâta, că în *Τόμος τῆς ἐνώσεως* nu se zice anume, că căsătoria a patra ar opri-o legea dumnezească. De dragul păcii bisericești Papa va fi tolerat hotărîrile acelea ale sinodului vizantin ca niște legi pozitive particulare ale bisericii grecești, obligătoare numai pentru patriarhia Vizanțului. Iară de cumva legații romani vor fi trecut hotarele instrucțiilor, cu cari pornise ei la Constantinopol, a bunăseamă n'au aprobat greșala asta a lor nici Ioan X și nici altul din Papii următori; ba mai târziu au chiar desaprobat limpede părerea aspră a Grecilor despre tetragamie.⁴⁾

¹⁾ Nicol. ep. 53. p. 326 urm.; ep. 77. p. 351—353.

²⁾ Ep. 28.

³⁾ V. Allatius, De consens. II. 15. p. 746 urm. data Ind. V. a. m. 6785.

⁴⁾ V. Assem. I. c. p. 564—571; Arcud. De concord. Eccl. occ. et or. I. VII. c. 29. ed. 1656. p. 551.

Asta ar fi deci istoria opreliștii tetragamiei. De altmintelega diferența de păreri, care cu privire la validitatea tetragamiei există între biserica apusană și între cea răsăriteană, noi nu o socotim diferență dogmatică. În purcederea, ce o urmează biserica Răsăritului în materia aceasta, precum și în atitudinea de tolerare tacită, ce biserica Romei o păstrase atâta vreme față cu purcederea aceea, aflăm numai o dovadă mai mult, că biserica are puterea de a statorî condiții invalidante pe seama sfintelor taine.

Asta este părerea noastră individuală, și nu ne trece prin minte, să silim pe oare cine, să și-o însușească și el. Alta pare însă a fi părerea bisericii grecești. Precum văzurăm, împăratul Vasilie I a spus rupt ales, că legea dumnezească declară de invalidă căsătoria a patra, iară patriarhul Nicolae și-a dat toată silința, să dovedească aceasta din sf. Scriptură și din tradiția bisericii, și n'am aflat nicăiria nici o urmă, că biserica grecească mai apoi să se fi abătut dela învățătura asta a lui Vasilie I. și a patriarhului Nicolae. Biserica grecească socotește căsătoria a patra piedecă absolută de căsătorie,¹⁾ dela care nu se dă deslegare, întocmai precum nu se dă dela alte piedeci de drept dumnezeesc natural și pozitiv. Poate că nu greșim deci, când susținem părerea, că aci avem de a face cu o învățătură dogmatică a bisericii răsăritene neunite.

Din diferența, ce există între cuvintele lui Șaguna și între celea ale Euhologiului din România, — și acesta reproduce învățătura bisericii grecești întregi,²⁾ — rezultă, că Românii neuniți din Ungaria s'au abătut dela învățătura și practica celorlalte biserici autocefale de rit grecesc. Dar dacă avem de a face aci cu o dogmă de credință a bisericii grecești!? Nici atunci nu avem, să ne mirăm prea tare: nu ar fi acesta singurul caz, în care biserica autocefală neunită a Sibiiului se abate dela credința surorilor ei — de dragul de a vâna mai ușor suflete.³⁾

Dr. VICTOR SZMIGELSKI.

¹⁾ V. Milasch, Kirchenrecht der morgenl. Kirche, trad. de Pessic, Mostar 1905. p. 600.

²⁾ V. Milasch, l. c. p. 642 urm.

³⁾ Ca ilustrare servească bunăoară practica bisericii neunite din Ungaria alăturată cu cuvintele Euhologiului de București p. 624: „Se cuvîne însă a boteză din nou pe cei ce, dupre ritualul lor, nu se botează — prin trei afundări.“

Biblia lui Șaguna.

(II Articol final.)

Trecem la cărțile Testamentului nou. Nici aici nu mai punem schimbările de cuvinte fără rost (popor în loc de norod, învățacel în loc de ucenic, șcl.).

Evangelia dela Mateiu, în cele 23 de versete are un „lor“ în loc de „sa“ (în țara lor), deși nu e justificată cu nimic schimbarea, și adaugă un „și“ (și de doi ani și mai mici), cu toate că lipsește în textul grecesc. În cele 48 versete din capul 5 se adaugă la „gheena“ și „focului“ (29), ceea ce de asemenea lipsește în cel grecesc, și întoarce fraza: „de cel ce va să se împrumute dela tine, nu te întoarce“ (42) în alta: „pre cel ce va să se împrumute dela tine, nul înapoia deșart“, deși nu știm, de ce a trebuit să se facă această schimbare. Tot o astfel de schimbare e și cea din capul 25, v. 26, unde textul corect: „slugă ré și léneșe“ e înlocuit cu „slugă léneșe și vicleană“, iar în loc de „căzututisau ție“ (27) pune „pentru acéia se cuviné ție“. Mai are Biblia lui Șaguna un acord rău în acest cap: „pre sluga cé netrébnică aruncați-l“, și acestea sunt toate schimbările în un cap de 46 versete! — La Mateiu mai dăm de o schimbare, care poate să fie făcută greșală cu intențiune: Blajul zice, ca și textul original: „și voiui da ție (lui Petru) cheile împărăției ceriurilor“. Fiind vorba aici de primatul sfântului Petru, care nu a putut să-i convină editorului dela Sibiiu, lasă afară pe „ție“, formulând astfel fraza: „și voiui da cheile împărăției ceriurilor“ (16, 19), ceea ce nu mai are nici o legătură logică cu versetele de mai înainte, în cari se laudă credința lui Petru, și i-se promite, că el are să fie fundamentul bisericii.

În evanghelia lui Marcu de asemenea sunt foarte puține schimbări. Topica îndreptată în versetul 2 din capul al 6, e una dintre rarele îmbunătățiri făcute textului de Blaj („de unde sânt acestuia acesté“, cel vechiu avea „de unde acestuia sânt acésté“); adausul „că“ e bine pus pentru fraza românească, dar adaugerea numelui „Filipp“ la v. 18 nu e necesară, și lipsește și în greceie; „cu drag ascultă“ (20) al celei de Blaj e mai românește zis decât în cea de Sibiiu: „cu dragoste ascultă“; v. 26 schimbă pe „nu au vrut să o scârbescă pre ea“ cu „nu au vrut săi lépede cereré“, deși nu e mai potrivită această frază cu originalul; foarte rău a schimbat următorul text: „și au poruncit lor săi așeze pre toți rânduri rânduri pre iarbă“

(39) în „și au poruncit lor săi pue pre toți mēse, mēse pre iarbă“, căci cuvântul grecesc *συνπόσια* înseamnă „masă“, dar și pe oamenii, cari stau la masă; bun e adausul „ca la“ (cinci mii v. 44), însă nu e bine schimbat „ieșiră la vad“ cu „se opriră“ (53).

Venim la evanghelia sfântului Luca, de unde copiem o parte din capul 11 (până la versetul 13 incluziv).

Blaj

Fostau, când era el la un loc rugândușă, decă au încetat, zisau unul din ucenicii lui cătră dînsul: Dmne învățane să ne rugăm, cum au învățat și Ioan pre ucenicii săi. Și léu zis lor: când vă rugați, să ziceți: Tatăl nostru, carele ești în ceriuri. Sfințescășă numele tău, vie împărăția ta, fie voia ta, precum în ceriu, așé și pre pământ. Pâiné noastră cé de toate zilele dănio noao astăzi. Și ne iartă noao păcatele noastre, precum și noi ertăm tot celui dătoriu noao: și nu ne duce pre noi în ispită, ci ne izbăvêște de cel rău. Și au zis cătră ei: cine dintru voi are priiatin, și va mēрге la dînsul în miezul noptii, și va zice lui: priiatine dămi împrumut trei pâini. Că au venit din cale un priiatin la mine, și nu am ce pune înainté lui. Și acela din lăuntru răspunzând va zice: numi face ostenelă, că iată ușile sunt încuiate, și pruncii miei sânt în așternut cu mine, nu pociu să mă scol săți dau ție. Iară zic voao: măcar de

Sibiu

Fostau, când era el la un loc rugândușă, decă au încetat, zisau unul din învățăceii lui cătră dînsul: Doamne învățane să ne rugăm, cum au învățat și Ioan pre învățăceii săi. Și léu zis lor: când vă rugați, să ziceți: Tatăl nostru, carele ești în ceriuri, sfințescășă numele tău, vie împărăția ta, fie voia ta, precum în ceriu, așa și pre pământ. Pâiné noastră cé de toate zilele dănio noao astăzi. Și ne iartă noao greșelele noastre, precum și noi ertăm greșiților noștrii, și nu ne duce pre noi în ispită, ci ne izbăvêște de cel vicién. Și au zis cătră ei: cine dintru voi are priiatin, și va mēрге la dînsul în miezul noptii, și va zice lui: priiatine, dămi împrumut trei pâni. Că au venit din cale un priiatin la mine, și nu am ce pune înainté lui. Și acela din lăuntru răspunzând va zice: numai (!) face osteneală, că iată ușile sânt încuiate, și pruncii mei sânt în așternut cu mine, nu pociu să mă scol, săți dau ție. Iară

nu iar da lui sculândușă pentru că iaste lui priiaten: ci pentru obrăznicia lui sculândușă va da lui câtui trebuie. Și eu zic voao: céreți, și să va da voao, căutați, și veți afla, bateți și să va deșchide voao. Că tot cel ce cére va lua, și cel ce caută va afla, și celui ce bate se va deșchide. Și al cărui fiu dintră voi va cére dela tatăl său pâine, au daiva lui piatră? sau péște au doară în loc de péște îi va da lui șérpe? Sau de va cére ou, au daiva lui scorpie? Deci decă voi fiind răi, știți să dați daruri bune fiilor voștri, cu cât mai vârtos tatăl vostru cel din ceriu va da Duh Sfânt celor ce cer dela dînsul.

zic voao: măcar de nu iar da lui sculândușă pentru că iaste lui priiatin, ci pentru obrăznicia lui sculândușă va da lui câtui trebuie. Și eu zic voao: céreți, și se va da voao, căutați, și veți afla, bateți și se va deșchide voao. Că tot cel ce cére va lua, și cel ce caută va afla, și celui ce bate se va deșchide. Și al cărui fiu dintră voi va cére dela tatăl său pâine, au daiva lui piatră: au péște, au doară în loc de péște îi va lui șérpe; sau de va cére ou, au daiva lui scorpie; Deci decă voi fiind răi, știți să dați daruri bune fiilor voștri, cu cât mai vârtos Tatăl vostru cel din ceriu va da Duh sfânt celor ce cer dela dînsul;

Aproape nici o schimbare; e una bună: „greșiților noștrii“ în loc de „tot celui détoriu noao“, deși Biblia blăjană are traducerea întru toate exactă, însă e mai la înțeles cea sibiiană în acest loc. Continuând asemănarea în acest cap, vedem mici schimbări, ca „Belzebut“ în loc de „Belzebub“ (18), „cel mai tare“ în loc de „cel tare“ (22), deși textul blăjan cu gradul pozitiv e conform cu cel grecesc; v. 53 are cea dela Blaj: „a să porni asupra lui“, pe când cei dela Sibiiu au schimbat verbul: „a se mânii asupra lui“, ce nu e așa de frumos zis, și cine se mânii, nu se mânii „asupra“ cuiva, ci „pe“ cineva.

Capul al 12 din evanghelia sfântului Luca are 59 versete, și toată îndreptarea făcută de ediția sibiiană consistă în următoarele: v. 7 la Blaj sună: „că decât multe paseri mai buni sânteți voi“, iar la cea dela Sibiiu: „că voi sânteți mult mai buni decât pasările“, ce nu mai are nici o putere de argumentare în gura Mântuitorului, care tocmai aceasta vrea să zică: dacă de o păsărea mititică și se îngrijește Dumnezeu, cum nu se va îngrijii de voi, cari sunteți mai mult vrednici decât multe

paseri? Versetul 53 pune „fata“ în loc de „fica“, iar 54 e o dovadă clasică pentru afirmațiunea, că Biblia de Sibiiu a copiat pre cea de Blaj. Punem față în față textele amândurora:

Blaj: Și zicé, și noroadelor: când vedeți, *norul* rădicândușă de cătră apus, numai decât ziceți, că ploae mare vine...

Sibiiu: Și zicé, și popoarelor, când vedeți *poporul* rădicândușe de cătră apus, numai de cât ziceți, că ploae mare vine...

Cei ce au tipărit Biblia de Sibiiu, au corectat în tot locul cuvântul „norod“ în „popor“, și aici li-a sărit ochii peste cuvânt, au crezut, că e tot „norod“, deși aevea eră „nor“. Astfel această mare greșală, care nu se poate explică nici cum altfel, decât ca o rea schimbare a Bibliei de Blaj, arată evident, că Scriptura de Sibiiu, deși nu vrea nici să pomenească măcar de cea de Blaj, a copiat-o, făcând numai niște schimbări mici.

Din evanghelia sfântului Ioan putem să constatăm aceleaș lucruri. Capul 3, are după „să nu să vădéscă lucrurile lui“ (20) un adaus, care lipsește în textul grecesc: „că sânt réle“, „de“ (întrebare *de* curățânie v. 25) și schimbat în „pentru“, iar „gimerele“ muntean (29) e schimbat cu ardelenescul „mire“. În capul 15, „să vă iubiți unul *cu* altul“ (17) e înlocuit cu „să vă iubiți unul *pre* altul“, iar în v. 22 e mai bine redat conceptul de „a se scuza“ cu „a se mântui“ (foarte aproape de limba maghiară) decât cu „a se îndrepta“. În colo nici o schimbare în amândouă capetele. Din Ioan luăm o părțică, pentru a se observă mai bine asemănarea, cap 15, dela v. 12 până la sfârșit.

Blaj

Aceasta iaste porunca mé, ca să vă iubiți unul cu altul, cum vam iubit eu pre voi. Mai mare dragoste, decât aceasta nimene nu are, ca săși pue cineva sufletul său pentru priiatinii săi. Voi priiatinii miei veți fi, de veți face, câte poruncesc eu voao. De acum nu vă mai chiem pre voi slugi, că sluga nu

Sibiiu

Aceasta iaste porunca mé, ca să vă iubiți unul pe altul, cum vam iubit eu pre voi. Mai mare dragoste decât aceasta nimene nu are, ca săși pue cineva sufletul său pentru priiatinii săi. Voi priiatinii mei veți fi, de veți face, câte poruncesc eu voao. De acum nu vă mai chiem pre voi slugi, că sluga nu știe, ce

știe, ce face Domnul său: ci pre voi vam chiebat priiatini, pentru că toate, céle ce am auzit dela Tatăl meu, am arătat voao. Nu voi mați ales pe mine, ci eu vam ales pre voi, și vam pus, ca să mérgeți, și roadă să aduceți, și roada voastră va rămâne, că ori ce ați cére dela Tatăl întru numele meu, să va da voao. Acésté poruncesc voao, ca să vă iubiți unul cu altul. De vă uraște pre voi lumé, știți, că pre mine mai înainte decât pre voi mau urât. De ați fi din lume, lumé ar iubi pre al său: iară căci nu sânteti din lume, ci eu vam ales pre voi din lume, pentru acéia uréste pre voi lumé. Aduceți-vă aminte de cuvântul, care am zis voao: nu iaste sluga mai mare decât Dmnul său. De mau gonit pre mine, și pre voi vă vor goni. De au păzit cuvântul meu, și al vostru vor păzi. Ci acésté toate vor face voao pentru numele meu, căci nu știu pre cel ce mau trimis pre mine. De nu aș fi venit, și nu aș fi grăit lor, păcat nu ar avé: iară acum nu au cu ce să îndrepta de păcatul său. Cel ce mă uréste pre mine, și pre Tatăl meu uréste. De nu aș fi făcut lucruri întru ei, care nimene altul nu au făcut, păcat nu ar avé: iară acum au și văzut, și mau urât și pre mine, și

face Domnul său, ci pre voi vam chiebat priiatini, pentru că toate, céle ce am auzit dela tatăl meu, am arătat voao. Nu voi mați ales pre mine, ci eu vam ales pre voi, și vam pus ca să mérgeți și roadă să aduceți, și roada voastră va rămâne, că ori ce ați cére dela tatăl întru numele meu, să vă dé voao. Acésté poruncesc voao, ca să vă iubiți unul pre altul. De vă uraște pe voi lumé, știți că pre mine mai înainte decât pre voi mau urât. De ați fi din lume, lumé ar iubi pre al său, iară căci nu sânteti din lume, ci eu vam ales pre voi din lume, pentru acéia uréste pre voi lumé. Aduceți-vă aminte de cuvântul, care am zis voao: nu iaste sluga mai mare decât Domnul său. De mau gonit pre mine, și pre voi vă vor goni, de au păzit cuvântul meu, și al vostru vor păzi. Ci acésté toate vor face voao pentru numele meu, căci nu știu pre cel ce mau trimis pre mine. De nu aș fi venit, și nu aș fi grăit lor, păcat nu ar avé, iară acum nu au cu ce a se mântui de păcatul său. Cel ce mă uréste pre mine, și pre tatăl meu uréste. De nu aș fi făcut lucruri întru ei, care nimene altul nu au făcut, păcat nu ar avé, iară acum au și văzut, și mau urât și pre mine, și pre tatăl meu.

pre Tatăl meu. Ci ca să se umplă cuvântul, care iaste scris în légé lor: că mau urât în zadar. Iară când va veni Mângăitoriul, pre carele eu voiu trimite voao dela Tatăl (Dhul adevărului, carele dela Tatăl purcéde) acela va mărturisi de mine. Iară voi îți mărturisi, că din început cu mine sunteți.

Ci ca să se umple cuvântul, care iaste scris în legé lor, că mau urât în zadar. Iară când va veni Mângăitoriul, pe carele eu voiu trimite voao dela tatăl, Duhul adevărului, carele dela tatăl purcéde, acela va mărturisi de mine. Iară și voi mărturisiți, că din început cu mine sânteti.

După cum se poate vedea, „îndreptările“ consistă în schimbarea unor cuvinte, cari de cele mai multeori nu sunt în stare să exprime mai bine ideea și conceptele originalului. Acelaș lucru îl putem observa și în Faptele Apostolilor. În capul 8, v. 34 „se roagă pentru noi“ e înlocuit cu „mijlocește“, tot acolo „după Dumnezeu“ cu „dumnezește“ (27), „dorire“ e schimbată, cu „așteptare“ (19), „osibescă“ cu „despartă“ (39). În capul 9 v. 19 a cărții către Romani „feciorul“, care e o vorbă comună tuturor traducerilor vechi pentru al însemna „fiu“, e schimbat cu acesta; „au suferit întru multă răbdare vasăle mănecii“ cu „au adus“ etc. „înpiedecare“ (33) cu „smintelă“. Tot în Faptele apostolilor 23, 13 e la Blaj, bine tradus: „care acum mă părăsc“, ceea ce e schimbat la Sibiu: „cei ce zic acum pentru mine“, având un înțeles cu totul contrar decât cel din textul grecesc.

Cartea către Galateni e scurtă, de aceea putem să facem comparație între întreg textul celor două traduceri. Capul întâiu are o singură schimbare, și aceea rea: „în fața besericilor Iudeii“ (22) e înlocuit cu „în fața bisericilor evreimii“, ce nu e bine. În schimb e însă bine în capul 2, v. 6, în loc de „nu osăbesc“ „nici o grijă n'am“, nu e bine „prepus“ în loc de „înfruntare“, de asemenea nici „diata“ (3, 15) în loc de „testament“; „carii (copiii lui Avram) au altă înțelegere“ (4, 24) e cât se poate mai rău schimbat cu „care sânt de înțelegere alegorică“ (!). E bine „moștenire fiască“ (4, 5) în loc de „primire fiască“. Nu e bine „va purta păcat“ (5, 10) în loc de „va purta judecată“. Ceva mai bine e „sau deșărtat smintela crucii“ (11), însă e rău „ospetele“ schimbat cu „țipetele“ (5, 26) și nu a avut nici un rost să schimbe pe cel vechiu „pață“ (6, 12) cu

„pătîmescă“. E o adevărată îndreptare punerea lui „ceva“ la v. 15. în locul lui „nimica“, pentru că sună fraza mai românește, de asemenea sună mai bine (6, 6) „să se împărtășescă... întru toate bunătățile“ decât textul cel vechiu: „să se unescă...“ Acestea sunt toate schimbările într'o carte atât de însemnată ca epistola către Galateni, în 159 versete, și între acestea puține schimbări: cele mai multe sunt greșite.

Să vedem ceva și din Cartea sfântului apostol Pavel către Evrei, din care reproducem aici capul întâiu întreg.

Blaj

În multe féliuri, și în multe chipuri de de mult Dmnezeu grăind părinților prin proroci, în zilele acéste mai de pre urmă au grăit noao întru Fiiul. Pre carele lau pus moștenitoriu tuturor, prin carele și vécii au făcut. Carele fiind străluciré măririi, și chipul statului lui, și purtând toate cu cuvântul puterii sale, prin sine singur făcând curățire păcatelor noastre, au șezut dé drépta scaonului măririi întru céle înalte. Cu atâta mai bun facândusă decât îngerii, cu cât mai osăbit nume decât dînșii au moștenit. Căci căruia din îngeri au zis cândva: fiul meu ești tu, eu astăzi tém născut. Și iară: eu voiu fi lui Tată, și acela va fi mie fiu? Și iarăși când duce pe cel întâiu născut în toată lumé, zice: și să se închine lui toți îngerii lui Dmnezeu. Și cătră îngeri zice: cel ce face îngerii săi duhuri, și slugile sale pară de foc. Iară cătră fiul: scaonul tău Dmne-

Sibiiu

În multe féliuri, și în multe chipuri de de mult Dumnezeu grăind părinților prin proroci, în zilele acéste mai de pre urmă au grăit noao prin Fiiul. Pe carele lau pus moștenitoriu tuturor, prin carele și vécii au făcut. Carele fiind străluciré măririi, și chipul ipostasului lui, și purtând toate cu cuvântul puterii sale, prin sine singur făcând curățire păcatelor noastre, au șezut dé drépta scaonului măririi întru céle înalte. Cu atâta mai bun facânduse decât îngerii, cu cât mai osăbit nume decât dînșii au moștenit. Căci căruia din îngeri au zis cândva, fiul meu ești tu, eu astăzi tém născut; și iară, eu voiu fi lui Tată, și acela va fi mie fiu; Și iarăși când duce pe cel dintâiu în toată lumé, zice: și să se închine lui toți îngerii lui Dumnezeu. Și cătră îngeri zice: cel ce face îngerlii săi duhuri, și slugile sale pară de foc. Iară cătră fiul, scaonul tău Dumnezeule

zeule în vécul vécului, toia-
gul îndreptării, toiagul împă-
răției tale. Iubитай dreptaté, și
ai urât fărđelégé, pentru acéia
téu uns pre tine Dmnezeule,
Dmnezeul tău cu untul de
lemn al bucuriei mai mult
decât pre părtașii tăi. Și iară:
întru început tu Doamne pă-
mântul ai întemeiat, și lucruri-
le mâinilor tale sânt ceriu-
rile. Acélé vor peri: iară tu
rămâi, și toate ca o haină să
vor învechi. Și ca pre un
veșmânt le vei învăli, și să
vor schimba: iară tu acelaș
ești, și anii tăi nu să vor în-
puțina. Și cărui dintre îngeri
au zis cândva, șezi dé drépta
mé. până când voiu pune pe
vrășmașii tăi așternut picioa-
relor tale? Au nu toți sânt du-
huri slujitoare, carii să trimit
spre slujbă pentru cei ce vor
să moștenéscă mântuiré?

în vécul vécului, toia-
gul îndreptării, toiagul împă-
răției tale. Iubитай dreptaté, și ai
urât fărđelegé, pentru acéia
téu uns pre tine Dumnezeule,
Dumnezeul tău cu untul de
lemn al bucuriei mai mult
decât pre părtașii tăi. Și iară,
întru început tu Doamne pă-
mântul ai întemeiat, și lucruri-
le mâinilor tale sânt ceriu-
rile. Acélé vor peri, iară tu
rămâi, și toate ca o haină se
vor învechi. Și ca pre un
veșmânt le vei învăli, și se
vor schimba, iară tu acelaș
ești, și anii tăi nu se vor în-
puțina. Și cărui dintre îngeri
au zis cândva; șezi dé drépta
mé, până când voiu pune pre
vrășmașii tăi așternut picioa-
relor tale; Au nu toți sânt
duhuri slujitoare, carii se tri-
mit spre slujbă pentru cei ce
vor să mostenéscă mântuiré.

Biblia de Sibiu așă de mult ține să arate, că a urmat
întru toate textul grecesc, în cât ea nu întrebunțează semnul
întrebării care e obișnuit în scrisul românesc, ci acela din
scrierea grecească (;), ceeace nu e la loc.

În epistola catolică a sfântului Iacob nu găsim nici o
schimbare în capul al patrulea, confrontat din întâmplare, ca și
celelalte de până aci. În epistola întâie a sfântului Ioan în cap 2,
îndată la început e „iubiții mei“ în loc de „feții miei“ deși gre-
cește e ἀδελφοί μου; atâta schimbare în 29 versete. În capul 3,
un „dela“ (născut d. 9) e schimbat cu „din“, în versetul ur-
mător în loc de „întru“ e pus „pentru“, „cel rău“ e spus „cel
viclén“ (12), și e o îndreptare: „ne arată pe noi vinovați inima
noastră“ (20) în loc de „ne arată noao vina inima noastră“. La
Apocalipsul sfântului Ioan nu e nici o schimbare în cele
două capete (5 și 6), iar în al 7 se găsesc numai următoarele
schimbări: „să străce pământului“ e înlocuit cu „să vatăme

pământul“ (2), și e pus „arburile (plural!) nu vătămeți“ în loc de „arburilor nu stricați“ (3).

Pe cât e de grea munca asemănării unor texte, pe atât e de neplăcută pentru aceia, cari stau să urmărească aceasta muncă. De aceea nici nu e necesar să aduci atâtea așezări de capete și de versete puse față în față; cel ce se va interesa mai de aproape, poate să controleze, și va afla, și mai sigur, decât din cele publicate aici, că Biblia lui Șaguna e mai mult luată din cea de Blaj, decât cea dela Buzău, numai cât cea din urmă mărturisește acest lucru fără nici un încunjur, iar Șaguna nici nu învrednicește măcar Biblia de Blaj să o pomenească între celelalte Scripturi românești. Din punct de vedere științific, acest lucru e sub toată critica, iar socotit din punct de vedere românesc, e semnul celui mai urât confesionalism!

Dar e mai slabă Biblia dela Sibiu decât cea dela Blaj și în ce privește notele, cari în a lui Șaguna lipsesc cu desăvârșire, ori sunt puse pentru a indica schimbarea împărțirii versetelor, pe care o accentuează așa de mult. Cât de frumoase și de folositoare sunt notele celei dela Blaj, pe cari le ieă aproape pe toate cea dela Buzău. E învățătura tuturor creștinilor, că Biblia fără de note nu se poate înțelege în foarte multe locuri. Dacă poruncește deci biserica greco-orientală, care nu e în legătură de credință și de dragoste cu sfântul Scaun Apostolic, ca fiii ei să citească Biblia¹⁾, atunci trebuie să li-o dea arhiepiscopul cu note! Păcat de lucrul original din cuprinsul pe scurt al capetelor, în care încă găsim unele lucruri, cari nu sunt la locul lor într'o Biblie, cum e d. e. „Irrumperé Haldeilor“ (Avacum cap 1).

Principiile, pe cari le profesa Șaguna referitor la traducerea cărților sfinte, sunt foarte bune, de aceea sfârșim cu ele: „Limba Bibliei pentru un popor numai odată se poate face; decă sau învins piedeca cé mare a traducerii credincioase și înțelese... atunci următorii n'au de a mai face alta, ci numai a o re'nnoi și îndrepta așa, după cum o ar fi re'nnoit și îndreptat traducătoriul cel dintâiu al Bibliei, de ar fi trăit până în vécurile lor“. Așa e limba — spune Șaguna — Testamentului Nou dela Alba-Iulia și a Bibliei de București, care limbă „nu e făcută, ci luată chiar din gura poporului“. Aceasta ca și ar-

¹⁾ Vezi în »Telegraful Român« din 1858 Nr. 22, p. 86 și urm. Răspunsul lui Șaguna (?) la teoriile biblice ale lui Eliade.

borii se desvoaltă și ea, pierzând unele cuvinte, câștigă altele. „Limba noastră e pom viu, care în toată primăvara se schimbă: ramurile bătrâne și fără suc se usucă și cad, mlădițe tinere es și cresc: frunza veștejește și se scutură, dar alta noao il împodobeste, — toate ale lui se fac și se prefac, numai trupina remâne totdeauna aceeași!“¹⁾ Comparația a cam trecut granițele, căci limba nu se schimbă așa de repede și de mult, însă adevărul e foarte limpede spus: limba cărților sfinte a Românilor e limba poporului, așa cum o vorbește. Tot ce nu e din domeniul acestei limbi a poporului, nu poate intra în cărțile noastre sfinte!

Dr. IOAN BĂLAN.

INSEMNARI.

Mormântul dela Curtea de Argeș în lumina religiunii.

Iubirea curată a întregului neam românesc și admirația sinceră a străinilor de orice neam și lege, manifestată cu atâta bogăție față de marele mort al țării românești, ridică într'un cadru deosebit de măreț pe acela, care a fost *Carol de Hohenzollern*, primul rege al României. Măreția acestui cadru o împrumută conștiința, care va rămâne deapaururea în sufletele tuturor, că regele Carol poate fi socotit cu drept cuvânt întemeietorul României moderne. Pentru ca să arătăm, și numai în rezumat, îndreptățirea acestui titlu de glorie a marelui Domn, ne-ar trebui pagini întregi pe cari nu le avem. Dar nici nu vrem să le avem, deoarece suntem de convingerea că orice am scrie noi în direcția aceasta ar fi numai o palidă icoană a realității ce stăpânește sufletele Românilor de ori unde.

Putem să facem însă altceva. Mormântul dela Curtea de Argeș, ni-se îmbie oarecum dela sine, să-l privim în lumina apologetică a religiunii. Da. Pentru că regele Carol, preste osemintele căruia s'a putut închide lespeda de marmoră, dar ale cărui fapte, pilda vieții sale întregi, vor rămâne în veci deschise ca un foarte puternic îndemn pentru împlinirea datorințelor de orice natură, — are să mulțumească rezultatele domniei sale: religiosității care stăpânea întreaga lui ființă. Cu adevărat, viața lui a fost o continuă realizare a devizei su-

¹⁾ P. VI și urm. din Prefață.

fletului său adânc creștin: *Nihil sine Deo!* Așa că este curatul adevăr, ceea ce a scris, din prilejul morții sale, o gazetă italiană: „Făuritorul României moderne, a unei Românie puternice, fericite și stăpână pe destinele sale, a trăit ca un sfânt. Numai virtuțile sale de om au putut egala calitățile sale de Suveran“.

Și pentru ca să aducem și o probă în favorul acestei aserțiuni, ne-am gândit la testamentul creștinesc al marelui Căpitan, care fără îndoială este cea mai fidelă oglindă a sufletului său. Intr'însul, după ce ni-se spune, că în tot decursul domniei sale, s'a silit, „ca simțământul religios să fie ridicat și dezvoltat în în toate straturile societății“, și că a pășit totdeauna pe calea dreaptă „având nemărginită încredere în Dumnezeu“, continuă astfel: „Iert acelora, cari au scris și au vorbit în contra mea, căutând a mă calomnia sau a arunca bănueli asupra bunelor mele intențiuni. Trimițând tuturor o ultimă salutare plină de dragoste, — rog ca și generațiile viitoare să-și amintească, din când în când, de acela care s'a închinat cu tot sufletul iubitului său popor, în mijlocul căruia el s'a găsit așa de fericit. Pronia cerească a voit, ca să sfârșesc bogata mea viață; *am trăit și mor cu deviza mea*, care strălucește în armele României: *Nihil sine Deo!*“ Iar cine grăește astfel la începutul testamentului său, nu poate sfârși dispozițiile ce cuprind ultima sa voință, decât cu cuvintele: „Înălțând rugăciuni fierbinți către Atotputernicul, ca să ocrotească deapururea România și să răspândească toate harurile asupra scumpului meu popor, mă închin cu smerenie înaintea voinței Lui Dumnezeu și iscălesc cea din urmă hotărîre a mea, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin“.

Academia română a hotărît ca testamentul regelui Carol, prin care nu mai puțin decât 12 milioane de lei se lasă pentru scopuri culturale și de binefacere, să fie gravat în întregime pe o placă de metal, ca cea mai perfectă icoană și mai grăitoare dovadă a sufletului mare al aceluia, căruia se datorește România de azi. Pentru această hotărîre, care se laudă de sine, n'avem destule cuvinte să felicităm Academia română. Noi credem însă că înainte de a se grava pe metal, și mai durabil decât aceea gravură, testamentul regelui Carol, din care transpiră un sentiment atât de adânc *religios*, este gravat în toate inimile românești, cari îi vor păstră pentru totdeauna cea mai curată recunoștință...

Aceasta-i lumina și vieța pe care-o cuprinde mormântul dela Curtea de Argeș, de unde ele nu vor secă niciodată.

Dr. Alexandru Rusu.

*

Cronica războiului. Avem sentimente de plăcere și bucurie, când cetim o scrisoare bătrână de pe o filă îngălbinită ori de pe scoarța unei cărți, ori cetim un răvaș de pe ușciorii unei biserici vechi. O mică însemnare adeseori scoate la lumină fapte grăitoare despre spiritul de jertfă și despre năzuințele curate ale generațiilor trecute, ori despre vre-o întâmplare extrem de dureroasă, despre o mare plagă, ce s'a descărcat de mult asupra unei parohii. Amintirile despre virtuțile strămoșilor, ori despre suferințele lor sunt tesauri prețioși, din cari profităm și noi, dacă cei chemați îi știu pune în circulație.

Cred, că acesta e motivul de căpetenie, pentru care s'a vorbit și chiar s'a scris și la noi despre notițele scurte și clare, ce ar trebui să le facă fiecare preot asupra activității lui pastorale și despre întâmplările mai remarcabile din vieța celor ce-i conduce. Astfel de însemnări, pe lângă că ar face mărturie despre zelul, conștiințiositatea și sporul în muncă al preotului și ar servi ca un bun mijloc de control, — ar contribui să îndrepteze spre bine vieța celor ce vin, fiind incontestabilă înrâurința, ce o au exemplele celor dispăruți asupra urmașilor.

Trăim zile, ca și cari n'au mai trăit oameni nicicând. Evenimentele, ce se petrec, lasă urme adânci chiar și în cele mai mici și mai îndosite cătune. Fie însă brazda cât de afundă, încetul cu încetul se astupă, ranele se vindecă, durerile dispar și năcazurile și greutățile se uită. Peste 70—80 ani în comunele noastre numai foarte puțini vor mai ști câte ceva, confus și aceea, din marea frământătură de azi, iar cărturarii vor privi numai cadrele largi ale acestui crâncen războiu european.

Uitarea lucrurilor întâmplare, în fiecare comună, dela mobilizarea generală și cari se vor mai întâmpla până la terminarea războiului, din punct de vedere al educațiunii morale a generațiilor următoare, ar fi o mare și simțită daună. Din motivul acesta ar fi de dorit, că fiecare preot să descrie, pentru posteritate, număroasele și variatele momente, ce s'au succedat în parohia sa (în matre, filii și cătune) dela mobilizare: cum și când s'a publicat decretul de mobilizare, cum s'au pregătit oamenii (p. ex. s'au mărturisit...) pentru intrarea sub drapel; câți

și cari au plecat la datul cutare; câți la alt dat; cari au fost concediați; cari au fost împărțiți în alte servicii și n'au luat parte pe câmpul de luptă; cari au fost răniți, prinși, ori au rămas pe câmpul de luptă; cei rămași acasă cum au fost ajutați de stat și de societate; cum și-au condus economia (p. ex. au arat, ori au cosit etc. femeile); ce purtare morală a avut poporul în decursul războiului (p. ex. a cercetat biserica mai regulat, s'a mărturisit și cuminecat mai des, a fost mai cumpătat în usul beuturilor alcoolice...), impresiunea, ce o va face încheierea păcii, întoarcerea la vetrele lor a celor din oaste...

Astfel de notițe, pe lângă importanța amintită, vor mai dovedi și maturitatea și spiritul de jertfă al poporului nostru, cum și numărul exact al celor ce au luat parte în războiu pentru mântuirea patriei comune.

Natural, că lucrul acesta numai așa va avea importanță și farmec, dacă toți preoții din cele două provincii bisericești (gr.-cat. și gr.-or.) a Românilor vor fi recercați din partea celor competenți, să conducă, sub controlul oficiilor protopopești, *cronica războiului*. O inițiativă privată se va putea lăuda, dar nu va succede.

În privința aceasta, după cât știu, a dispus până acum numai I. P. S. Sa Metropolitul dela Blaj, care în ordinul-cercular din 28 Iulie a. c. Nr. 5291, între altele dispune: „Parohii în bună înțelegere cu curatorii bisericilor să țină în evidență poporeni parohiei, cari au fost chemați la arme...” Nu ne îndoim, că ordinului acestuia se va satisface cu cea mai mare conștiințiositate și că, dacă nu s'au dat până acum astfel de ordine și în alte dieceze, se vor da în viitor tuturor preoților români, procurându-se în chipul acesta un însemnat mijloc pentru educațiunea morală a generațiilor viitoare. Senior.

CRONICĂ.

Schimbarea din scaunul de secretar de stat al Vaticanului. La o lună după denumire, primul secretar de stat alui Benedict al XV-lea, *Cardinalul Ferrata*, moare la 10 Octomvrie c. Dumnezeu a voit, se vede, ca urmele războiului mondial, care face ca din întreagă Europa nime să nu poată fi sigur de ziua de mâne, să se resimtă și în preajma scaunului episcopului episcopilor, lipsind pe capul bisericii

sale de omul crescut parecă anume pentru slujba ce i-se încredințase. Biserica catolică pierde într'însul pe unul dintre cei mai binemeritați fii ai săi.

În locul lui Ferrara, Pontificele a numit pe *Cardinalul Petru Gasparri*, un bine apreciat talent diplomatic, și unul dintre cei mai vestiți canoniști în viață. Ochiul ager și prevederea cuminte alui Benedict al XV-lea, care și-a dat perfect de bine seamă de mulțimea chestiunilor nespuse de gingașe, ce se vor ivi pe urma războiului actual, care desigur va provoca o serie întreagă de aranjamente nouă în relațiunile externe ale bisericii, a nimerit-o, credem, nu se putea mai bine chiemând la moștenirea lui Rampolla pe Card. Gasparri. Nici când poate postul de secretar de stat al Vaticanului n'a fost o slujbă mai dificilă ca în aceste zile de grele prefaceri, și de aceea nu ne putem manifesta de ajuns bucuria ce o simțim pe urma numirii lui Gasparri, prin abilitatea căruia biserica lui Hristos numai întărită poate ieși din frământările prin cari trecem.

Iată și câteva date biografice. Petru Gasparri s'a născut la 5 Maiu 1852 în comuna rurală Zapovallazza di Ussita din dieceza de Norcia. Teologia a început-o în seminariul din Nepi, de unde trece la Roma pentru ca în curând să fie promovat de doctor în filozofie, teologie și în dreptul canonic. Ca secretar al învățatului Cardinal Mertel, iar mai târziu ca profesor de dreptul canonic al universității „Institute Catholique“ din Paris, se dedică cu tot sufletul studiului dreptului canonic, îmbogățind literatura canonică cu o serie întreagă de lucrări, care de care mai apreciată. La 1894 merge în America ca legat apostolic pentru Peru, Ecvador și Bolivia, de unde după 7 ani, în 1901, este chemat la Roma pentru a fi numit în comisiunea însărcinată cu codificarea dreptului canonic, dându-i-se firește și în diferitele Congregații romane un tot mai larg teren de muncă. În anul 1907 intră și el în șirul purpuraților, pentru ca acum să poată fi chiebat în scaunul de secretar de stat al Vaticanului. (ar.)

*

† **Dr. Ioan Mihályi.** Fugărit din partea Rușilor, cari au răscolit pe câteva zile odihna poporației atât de pașnice a Maramurășului, Dr. Ioan Mihályi, fratele mitropolitului nostru, moare la 12 Octomvrie c. în palatul ospitalier al episcopului Hossu dela Gherla. Cu dânsul se stinge unul dintre puținii conducători ai poporului nostru din acele părți, care abia în timpul

din urmă a început să poată fi trezit la o conștiință mai vie a legăturilor de cultură și sentimente, ce trebuie să fie între Românii de oriunde. Opera aceasta de trezire a conștiinței naționale, în Maramurașul, care sperăm că are să devină tot mai românesc, se datorește aproape exclusiv lui Ioan Mihályi, fostului profisc al comitatului său. Zelul neobosit și munca pricepută a unei întregi vieți, a vieții sale de 72 de ani, a rodit cu încetul mișcarea, pe urma căreia Sighetul Marmăției se poate mândri tot mai mult cu atribuțiile unui centru cultural românesc. Pentru aceste merite incontestabile, cel mai înalt aeropag al culturii române, Academia I-a ales de membru corespondent pe harnicul culegător al „Diplomelor maramurașene“, iar opinia publică românească recunoscătoare, a plecat — prin presă — în fața sicriului flamura cernită a durerii sale sincere pentru încetarea din viață a Românului pe cât de vrednic pe atât de distins, care a fost Dr. Ioan Mihályi.

Fie-i memoria binecuvântată! (ar.)

BCU Cluj / Cărți și reviste. brary Cluj

În repetite rânduri s'a accentuat pe aceste pagini lipsa mare, ce o avem de cărți religioase pentru popor. Și dacă în timp de pace s'a simțit lipsa acestor cărți, acum în timpul războiului, când sute și mii de ostași ar sorbi, în sensul literal al cuvântului, ori-ce mângăiere a religiei, lipsa lor este deadreptul arzătoare.

De aceea nu avem destule cuvinte de indemn și îmbărbătare pentru orice încercare bună de-a satisface acestor lipse. Și avem o adevărată mângăiere sufletească când dintr'o parte sau alta ni-se trimite câte o carte, pe care să o putem pune în mâna țăranului și ostașului nostru.

Așa o mângăiere rară am avut zilele trecute când ni-s'a trimis una dintre cele mai potrivite cărți, pentru vremile noastre mai ales, intitulată »Căința desăvârșită«. Ea cuprinde într'o românească bună și pe înțelesul tuturor învățătura bisericii noastre despre căința desăvârșită, cea adevărată »cheie de aur a cerului«. Se arată într'ânsa ce este căința desăvârșită și cum o putem trezi în noi cu ușurință. Se insistă apoi asupra efectelor și importanței ei extraordinare în viața religioasă a credincioșilor.

Broșura aceasta de 40 de pagini, o traducere din limba germană (autorul e I. von den Driesch) cu o prefață de celebrul moralist Lehmkuhl, care ar trebui să înlocuiască pe toată linia »Epistolia« și »Visul«, pentru cari am citit mai deunăzi o mulțumită

publică din partea unui preot militar ortodox, a apărut în Iași România și se vinde pentru prețul de 15 bani. Ea este sub tipar și va apare zilele aceste și într'o traducere făcută aici la Blaj, care se va vinde numai cu 10 fl. bucata. (ar.)

*

În Nr. 2 (Maiu) al revistei din București »*Biserica ortodoxă română*«, care începe să ni-se trimită, d. I. Mihălcescu are un articol intitulat: »evoluiază dogmele!« Ni-se arată într'insul înțelesul singur admisibil al unei evoluții, sau și mai bine zis al unui progres al dogmelor, în sens catolic, cu aceleaș argumente, cu ajutorul cărora își susține și biserica catolică aceeaș teză. Cu toate acestea, d. Mihălcescu riscă afirmația, că nu numai protestanții, dar și catolicii »au vederi cu totul diferite de ale bisericii noastre ortodoxe în ce privește acest progres al dogmelor«. Pentru că deși »romano-catolicii învață — așa argumentează d. M. — de formă ca și noi, că numai autoritatea supremă bisericească poate decretă noui dogme și că învățătura decretată dogmă trebuie să fie scoasă din tradițiunea bisericii, de fapt ei (catolicii) pot însă crea (sic!) ori câte dogme noi voesc, pentru că suprema lor autoritate bisericească nu e sinodul episcopilor, ci singur papa și pentru că după expresia lui Piu IX — papa, înzestrat cu atributul infalibilității, este el însuș tradițiunea. Prin urmare — așa continuă d. Mihălcescu —, tot ce papii vor voi să declare dogmă, va fi dogmă. Astfel au fost declarate dogme în a doua jumătate a veacului trecut învățătura despre zămislirea fără prihană a sfintei Fecioare (conceptio immaculata), infalibilitatea papală și înălțarea la cer a sf. Fecioare«.

Așa revista oficială a sf. Sinod. Și celce scrie aceste este unul dintre redactorii celui mai de seamă organ al bisericii ortodoxe române, un profesor la universitatea din București. — Ei bine, așa nu se poate. Când cineva discută chestii de ale bisericii noastre, așteptăm — și credem, că măcar dela un profesor de universitate avem dreptul să așteptăm —, ca el să cunoască cum se cade învățătura acestei bisericii. Ori atunci mai bine să-i dea bună pace. Pentru că a susține, că papii pot să declare dogme tot (sic!) ce vor voi — când ei în realitate nu se pot abate întru nimica dela ceea ce se cuprinde în isvoarele credinței — este un lucru pe care d. Mihălcescu poate să-l regrete că l-a spus. »Adevărătatea« lui se învederează de altfel și prin aceea că între dogmele declarate de Papi se numără și »infalibilitatea papală și înălțarea la cer a sf. Fecioare«, pe când în realitate infalibilitatea papală este o dogmă definită într'un »sinod al episcopilor« (cel dela Vatican din 1869—70), iar înălțarea la cer a sf. Fecioare încă nu este o dogmă definită.

Prin urmare, invităm pe d. Mihălcescu să-și sprijinească cu alte argumente afirmația că biserica catolică are vederi »cu totul (sic!) diferite de ale bisericii ortodoxe«. Avem însă o rugare.

Înainte de-a face o nouă încercare, d. Mihălcescu să cerce mai întâiu a se împrietini ceva mai bine cu învățătura bisericii catolice. (ar.)

Cărți întrate la redacție.

Dr. Cassiu Maniu, Cultura conștiinței. Brașov 1914. Prețul 3 cor.

Vasile Ștefanica, Programa școlii civile gr.-cat. de fete din Beiuș. Beiuș 1914.

Selma Lagerlöf—A. Lupeanu, Marama sfintei Veronica. Povestire din viața Mântuitorului. Orăștie 1914. Prețul 60 fileri.

V. Gr. Borgovanu, Tatăl nostru în pilde din viața săteanului român. Reproducere din „Foaia școlastică”. Blaj 1914.

Căința desăvârșită. O cheie de aur a ceriului. Iași 1914. Prețul 15 bani.

Nicolae Pop, Economia rurală și grădinăritul. Economia națională — pentru seminarele teologice, institutele pedagogice și pentru particulari, Blaj, 1914. Prețul cor. 5.

Teodor Papp, Exerciții spirituale ținute în 1818 și 1820. Editor: Mănăstirea Prislopului. Cluj 1914. Prețul cor. 1.50.

TELEFON.

E. H. în B. Vă asigurăm, că d. Zenovie Păclișanu cunoaște »duhovniceștile notițe« — cum le numește d-sa — ale revistei »Cuvântul Adevărului« privitoare la vlădicia Băigradului. Ne-a spus însă, că nu-i face nici o plăcere a mai discuta lucruri peste cari lumea înțelegătoare a trecut de mult, și mai ales a le discuta cu persoane cari n'au nici o competență.

Protopopul. Dacă dl ministru al instrucțiunii publice scrie inspectorilor reg. de școli, cu datul 14 August a. c. Nr. 3930, că aceia, în caz de lipsă, ca să nu stagneze învățământul în școlile de stat remase fără puteri didactice pe urma mobilității multor învățători, pot primi serviciile oferite de preoții, cari funcționează în comunele respective, — credem cu tot dreptul, că inspectorii reg. de școli, în timpul acesta, nu vor face greutăți nici preoților noștri, cari în temelul ordinului consistorial de dtul 18 August a. c. 5804, cu care s'a publicat amintita ordinațiune ministerială, fac pe învățătorul în școlile, a căror învățători sunt sub drapel, ori în școlile, cari vacante fiind ar stagna, fiindcă în timpurile acestea extraordinare nu se pot prevedea cu învățători calificați.

E. Sibiu. Puteți fi deplin liniștiți. Avem informații deplin autentice, că din prilejul înmormântării Maj. Sale regelui Carol. nu s'a întâmplat nici un fel de »comunicatio in sacris«. Rugăciunile și prohodul catolic s'au făcut cu totul deosebit de »rugăciunile scurte« ale bisericii statului român.

M. Frata. Plata abonamentului Sf. V. e achitată pe întreg anul crt.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.